

© sličnostima persijskog i srpskohrvatskog jezika

dr Mahmud Fotuhi, Žana Akopdžanjan

Danas na Zemlji postoji oko 2976 jezika. Izuzimajući male i izolovane jezike, lingvisti ih svrstavaju u četiri velike porodice. Prva porodica je poznata pod imenom „indoevropski jezici“. Ovo ime je jedan zamišljeni naziv za najveću porodicu jezika na svetu, koja je proširena od Azije do Evrope i Amerike.

Druga porodica nosi naziv „hamitsko-semitski jezici“ i čine je sledeći jezici: arapski, hebrejski, sumerski, akarski i drevni aramejski. U treću „uralsku“ porodicu ulaze: finski, estonski, mađarski, laponski i jezik samojeda u Sibiru, a u četvrtu porodicu „altajskih“ jezika spadaju turski, mongolski, tatarski, tunguski i jezik mandžurijskog naroda u Mongoliji.

U svakoj od ovih porodica jezika susrećemo se sa mnogo reči istog korena koje su po pitanju jednakosti i srodnosti glasova i značenja veoma bliske i na osnovu vidljivih sličnosti ili pravila fonetike i morfologije te veze se mogu prikazati. Takvu vrstu reči zovu „osnovne reči“. Na primer lako se može primetiti da persijske reči pedar (otac), mâdar (majka), barâdar (brat) i dokhtar (ćerka) imaju mnogo glasovnih sličnosti sa svojim ekvivalentima u ostalim jezicima indoevropske porodice, na primer, u grčkom, srpskom, latinskom, ruskom, nemačkom, engleskom, indijskom i

paštu, i istog su korena. Takođe i reči za brojeve u ovim jezicima su istog korena. Međutim, veza poput ove ne može se naći među rečima istog značenja arapskog, turskog i kineskog jezika, pošto svaki od njih pripada različitoj porodici jezika.

Ova vrsta etimologije zbog toga što nije naučno utemeljena i nije stabilna na osnovu lingvističkih pravila, poznata je kao popularna (narodna) etimologija.

Lingvistička nauka može putem lokalnih, komparativnih i istorijskih istraživanja da pronade veze među jezicima jedne porodice ili između porodica jezika. Lingvisti koji se bave proučavanjem istorije jezika mogu putem metoda rekonstrukcije jezika da se upoznaju sa rečeničkom konstrukcijom i osnovnim rečnikom „jezika majke“ porodice indoevropskih jezika. Međutim, do sad nije bilo uspeha u pronalaženju jednog jezika koji bi mogao da bude „pramajka“ svih porodica jezika. Jezici jedne porodice su putem kulturnih i trgovačkih razmena i ratova mnogo reči jedni od drugih pozajmili. Lingvistička nauka koja se bavi proučavanjem istorije jezika može, sledeći tragove ovih reči i na osnovu pravila morfologije i leksikologije, da pokaže koje su reči iz kog jezika prenete u koji jezik i kakve su se glasovne i smislene promene dogodile.

persijski i srpski jezik

Ova dva jezika, persijski i srpski, su iz porodice indoevropskih jezika. Srpskohrvatski jezik je iz grupe slovenskih jezika koji uz romanske i germanske jezike čine tri velike grane porodice indoevropskih jezika. Filološka istraživanja jasno pokazuju sličnosti ova dva jezika. Ove sličnosti se mogu videti kako u osnovnom rečniku, tako i u sintaksičkim, rečeničnim i glasovnim konstrukcijama.

persijski jezik je bio kulturni i književni jezik na osmanlijskom carskom dvoru i zbog svojih kulturnih i umetničkih vrednosti, vrlo brzo se proširio po celoj teritoriji pod vlašću osmanlijskih Turaka.

Oblast Bosne su bila ulazna vrata za prodor persijskog jezika na Balkan i upravo zbog tog razloga, jezik bosanskih muslimana je primio najviše uticaja iz persijskog jezika. U gradovima Sarajevu i Mostaru je od XVI do XIX veka funkcionisao centar za učenje persijskog jezika i mnogo učenih ljudi je u tim gradovima pisalo i pevalo na persijskom.¹

U rečnicima na srpskom jeziku koji su posvećeni pozajmljenim rečima u srpskohrvatskom jeziku, susrećemo se sa mnogo persijskih reči koje srpski istraživači i poznaju kao persijske.² Moguće je da neke od tih reči za današnju mladež i novi naraštaj čiji je maternji jezik srpski ili za Bosance nisu poznate, zato što je u poslednjih 200 godina lingvističkom revolucijom Vuka Karadžića srpskohrvatski jezik pretrpeo veliku promenu. Dijalekat srpskog seoskog življa istočne Bosne je postao oficijelan i kao rezultat toga mnogi od elemenata starijeg jezika koji su u taj jezik dospeli iz latinskog, grčkog, turskog, per-

sijskog i arapskog, ispali su iz upotrebe. Uprkos svemu tome, mnoge orijentalne reči su našle svoje mesto u građi koju su prikupili sam Vuk Karadžić i pristalice njegove škole. Ova građa se sastoji od dela srpske narodne književnosti: priča, pesama i poslovice koje su uglavnom na istočno-bosanskom dijalektu.³ Naravno, novoj generaciji Srba i Hrvata jezik tih dela nije baš blizak.

Starije osobe i oni koji poznaju taj stariji srpski jezik mnoge od tih reči znaju, naročito žitelji Bosne, južnih krajeva Crne Gore i Srbije, Makedonije i Albanije, ali žitelji severnih oblasti Srbije nisu mnogo upoznati sa tim rečima. Konačno, žitelji oblasti koje su bile pod osmanlijskom vlašću, poznaju mnogo persijskih reči koje su u njihove jezike ušle posredstvom turskog jezika i te reči se još uvek mogu čuti u svakodnevnom govoru.

Istraživanja orijentalnih reči u jezicima Balkana

Leksikološka orijentalna istraživanja, pored lingvističke vrednosti, takođe predstavljaju enciklopediju koja nam pruža dragocene informacije o životu, vrstama kulturnih razmena i društvenim prilikama u oblastima pod osmanlijskom vlašću. Istraživanjem reči koje su se u toj jezičkoj trgovini razmenljivale možemo se dobro upoznati sa vrstama kulturnih, društvenih i intelektualnih veza i uticaja između dva naroda. Možda je upravo to bio razlog koji je privukao slaviste centralne i južne Evrope da započnu istraživanja uticaja turskog jezika na jezike Balkana. Istraživanja orijentalnih reči u balkanskim jezicima prvi su počeli evropski slavisti u XIX veku. Slovenski lingvisti koji su filološku nauku uglavnom izučavali u nemačkim školama, ovoj temi se okreću u XX veku.

Mada evropski slavisti orijentalne jezike nisu tačno poznavali, poslu su pristupali sa ozbiljnošću i puno napora i ovaj pokret je, iako sporo napredujući, u drugoj polovini XX veka doveo do željenih rezultata i postepeno je došlo do pojave pouzdanih rečnika o stranim rečima u srpskohrvatskom jeziku.⁴

Milan Vujaklija

Jedan od relativno pouzdanih srpskih izvora u kojem se može pronaći mnogo orijentalnih reči je „Leksikon stranih reči i izraza“ Milana Vujaklije koji je prvi put štampan u Beogradu 1937. godine. Ovaj rečnik je od tog vremena doživio više izdanja i do 1996. godine prodat u oko pola miliona primeraka. Autor je svoj rečnik tri puta prerađivao i dopunjavao (1954 i 1980). U drugoj preradi su se našle i reči iz novih nemačkih, engleskih, francuskih, italijanskih i ruskih enciklopedija i rečnika izašlih posle II svetskog rata, tako da u trećem izdanju ima oko 4000 reči više nego u prvom. U četvrtoj preradi priređivači su takođe dopunili sadržaj. Najviše stranih reči u srpskom jeziku potiče iz latinskog, turskog, grčkog, italijanskog, francuskog i engleskog jezika. Vujaklija nije nešto mnogo poznao orijentalne jezike i zato se u toj oblasti više koristio tuđim istraživanjima, naročito nemačkim. On ponekad persijske reči navodi kao turske ili arapske.

Abdulah Škaljić

Jedan drugi orijentalista sa prostora Balkana koji je više od ostalih pokazivao interesovanje za istraživanje orijentalnih reči je Abdulah Škaljić. Prvo izdanje knjige „Turcizmi“ izašlo je u Sarajevu

1957. godine i susrelo se sa lepim prijemom a 8 godina kasnije (1965) izdavačka kuća „Svijetlost“ objavila je drugo izdanje u prihvatljivijem obliku. Škaljić u podrobnom uvodu piše o uticaju turskog jezika na jezike Balkana i izlaže elemente i faktore širenja turskih reči u srpskohrvatskom jeziku a takođe ih i klasifikuje. Takođe su iznesene istorijske informacije o lingvističkim istraživanjima u ovoj oblasti.

Škaljićev rečnik turcizama sadrži ukupno 6878 odrednica, u kojima ima oko 8742 turske reči prisutne u srpskohrvatskom jeziku, naročito u govoru Bosanaca i lokalnih muslimana. On sve reči iz tri orijentalna jezika: turskog, arapskog i persijskog, koje su putem turskog ušle u srpski jezik, predstavlja kao turske reči i daje njihovu analizu. On ih u svom predgovoru sve naziva „turcizmi“ sa obrazloženjem da sve one postoje u turskom jeziku i tako su postepeno arapske i persijske reči direktno ušle u srpski jezik. Na osnovu toga, sve te reči su turske i naziv „turcizmi“ je za njih odgovarajući. Naravno, ovaj izraz nije Škaljićev pronalazak. Nemački i austrijski istraživači iz XIX veka u filološkim orijentalističkim istraživanjima jezika Balkana koriste taj izraz i on se može videti u naslovima njihovih knjiga i radova.

Fehim Barjaktarević u svojoj kritici Škaljićevog rečnika napominje da taj izraz nije naučni i predlaže izraz „orijentalne reči“. Škaljić je imao pristup mnogim izvorima a pre njega mnogi slavisti su vršili istraživanja iz oblasti turskih i orijentalnih reči, ali su ona nepovezana. On je naučnim zaključivanjem, kodifikacijom i sređivanjem uspeo da otkrića iz ove oblasti dovede u red. Njegov metod pisanja rečnika je naučni i precizan. On objašnjava glasovne i semantičke

promene svake reči, njihove različite oblike koja postoje u jezicima Balkana i daje primere iz srpskohrvatskih izvora za njihovu upotrebu.

Etimologija turskih reči je bio najteži problem za balkanske lingviste, zato što su oni najčešće znali turski jezik, a sa persijskim i arapskim nisu bili mnogo upoznati, tako da nisu mogli da saznaju poreklo mnogih reči. Ponekad prave grube greške i smešne analogije i iznose netačna mišljenja.⁵

Fehim Bajraktarević

Doktor Fehim Bajraktarević je takođe pristupio istraživanju orijentalnih reči. On koji je znao arapski, turski i persijski jezik, najbolje je mogao da prepozna orijentalne reči u srpskohrvatskom jeziku. Međutim, on se nije mnogo bavio tim poslom. Njegova leksikološka istraživanja se sastoje od četiri zasebna rada. Doktor Fehim je svoj prvi rad iz ove oblasti pod naslovom „Uticaji orijentalnih jezika na srpskohrvatski jezik“ izneo na Sedmom međunarodnom kongresu filologa u Oslu 1957. godine. Njegov drugi rad je objavljen u jednom izraelskom časopisu. Njegova druga dva rada su kritika i istraživanje Škaljićevog rečnika „Turcizmi“.⁶ Bajraktarević je napisao dve kritike Škaljićevog rečnika. U prvom tekstu su uglavnom bile prvobitne napomene, ali u drugom, u kojem iznosi svoje kritike i mišljenja, našli su mesto prigovori dostojni pažnje. Škaljić veliki deo tih grešaka prihvata i u sledećem izdanju svoje knjige ih ispravlja. Gospođa Snežana Petrović kaže⁷: „Po mom mišljenju kritika Fehima Bajraktarevića Škaljićevog rada može se uporediti sa kritikom F. Kraelitza o poznatom Miklošičevom rečniku

„Turski elementi u jezicima jugoistočne Evrope“.⁸ U svom drugom radu, doktor Fehim podseća da su istraživanja orijentalnih reči koja su do sad izvršena većinom bila dela slavista i da u stvari tim poslom treba da se bave orijentalisti koji orijentalne jezike poznaju neposredno dobro i tačno. Što se tiče orijentalistike, a naročito orijentalne lingvistike, ovaj problem još uvek mora da bude predmet pažnje.

Srodnosti persijskog i srpskog jezika

Sličnosti i srodnosti dva jezika, persijskog i srpskohrvatskog, mogu se svrstati u tri grupe:

a) Osnovne sličnosti iz jezičke „majke“ Indoevroljana.

b) Reči koje su dospеле u srpski jezik putem evropskih jezika, na primer pidžama (pâje dâme), alkohol i algoritam.

c) Reči koje su u srpski jezik dospеле preko turskog jezika, na primer papuče (pâpuše), taze (tâze), turšija (torši), pišmaniti (pašimâni), badem (bâdâm), bakšiš (bakhšeš), džigerica (đegar). Najviše sličnosti je iz ove grupe.

Ovde ćemo sažeto da istražimo ove tri grupe sličnosti persijskog i srpskohrvatskog jezika.

1. Sličnosti osnovnog jezika

Ove sličnosti obuhvataju osnovne reči, gramatičke konstrukcije, fonetičke konstrukcije i vremena.

1.1. Osnovne reči

Ovu grupu uglavnom čini osnovni vokabular indoevropskog jezika i izvorne reči u slovenskim jezicima i persijskom jeziku drevnog Irana koji je bio u

upotrebi 3000 godina ranije za vreme dinastije Ahamenida. Primeri ovih reči su:

persijski	srpski
Âtaš, u staropersijskom: âtar i âzar	vatra
abru	obrva
Barâdar, stp. bratar	brat
stp. bag	bog
Biš ili bištar	više
čupân	čoban
khazân	jesen
div	div
Ruz, stp. rauča	ručak
Zemestan, stp. zim	zima
Zan	žena
šoqâl	šakal
kođâ	gde
gerd	zgrada
gerd	grad
galu	grlo
gisu	kosa
morde	mrtav
Maqz, stp. mazka	mozak
mur	mrav
narges	narcis
nov	nov

Ove sličnosti takođe obuhvataju i neke brojeve:

persijski	srpski
Do, u Avesti dva	dva
Se, u Avesti thri	tri
čahâr	četiri
Pand	pet
Sad	sto
divist	dvesta

Mnogo izvornih glagola persijskog i srpskog jezika takođe spada u ovu grupu a koji se ubrajaju u osnovne reči

„jezika majke“ i još uvek imaju svoje mesto u oba jezika.

persijski	srpski
istâdan	ostati
istâdan	stajati
Pokhtan pazam	peći
Dâdan deh	dati daj
dânestan	znati
daridan	derati, drati
Zistan, stp. điv, u srednjepersijskom zivistan	živeti
Mâlidan Gač mâland	molovati moler
Neveštan, nabštan, napštan	napisati

Glagol „znati“ u drevnom hamedanskom jeziku imao je oblik „zonostan“ (zonom, nezonom). U jednoj pesmi Babe Taher Arijana Hamedanija koja je pisana na novom dijalektu možemo pročitati „nezonom del ke va delbar kodum“ gde je „nezonom“ vrlo slično i ima isto značenje kao srpsko „ne znam“.

1.2. Gramatičke konstrukcije

Drugi vid sličnosti između dva jezika srpskog i staropersijskog jesu gramatičke konstrukcije:

a) Sličnosti u menjanju glagola budan (biti); budam (budem); budim (budimo), budin (budite)

hastam (ja sam), to hasti (ti si), u (un) hast (on je), mâ hastim (mi smo), šomâ hastid (vi ste), anhâ (unân) hastand (oni su)

b) Imenice i pridevi u staropersijskom jeziku kao i u srpskom imaju tri roda: muški, ženski i srednji.

c) Imenice u staropersijskom imaju sedam padeža i poslednji glas u reči na osnovu mesta u rečenici se menja. Ova osobenost takođe postoji u srpskom jeziku i zove se padež. Imenica se menja u sedam padeža: nominativ, akuzativ, dativ, instrumental, lokativ, vokativ, genitiv. U novopersijskom jeziku ova osobenost postoji samo u genitivu, kada se imenici dodaje jedno „e“ ili „je“ na kraju. Na primer ketabe târih.

Promena imenice po padežima u starom persijskom jeziku otprilike liči na onu u srpskom jeziku i prikazana je u tablici ispod:

primer u starom persijskom	padež u srpskom
martiya	nominativ
martiyam	akuzativ
martiyaa	dativ
martiyaa	instrumental
martiyai	lokativ
martiyaa	vokativ
martiyahya	genitiv

d) Podobni sufiksi: u srpskom i persijskom jeziku mogu se videti slični sufiksi:

AR: Za građenje participa prezenta od glagolske osnove: primer parast + ar = parastâr (medicinska sestra). U srpskom **pekar, lekar, novinar**.

NA: Za građenje imenice od glagola ili prideva. **Hrana**.

ĀE: Sufiks za deminutiv. Prozorče, maramče. Na persijskom: baqče (mala bašta)

KA: Za građenje imenica od glagola. **Igračka**.

ĀAR: Sufiks u značenju „onaj koji se bavi nekim zanimanjem i poslom“ kao sufiks „gar“ i „kâr“ u persijskom. **Dorudgar** (tesar, stolar), mes-

gar (kazandžija, kalajdžija), **papučar, keramičar**.

e) Sličnosti u fonetičkim konstrukcijama reči (izgovor)

U starom persijskom jeziku reči su, kao i u srpskom, uglavnom počinjale sa dva suglasnika: khrad, spaha, framana, fravahar, khšab.

Ove ukratko iznesene sličnosti mogu da budu jasan dokaz za srodstvo srpskog i persijskog jezika.

2. Reči koje su preko turskog jezika ušle u srpski jezik

Osmanlijski Turci su se na svome dvoru služili persijskim jezikom kao jezikom kulture i književnosti i zbog toga je on na teritoriji pod njihovom vlašću bio puno zastupljen među intelektualcima i mislećim ljudima i bilo je puno njih koji su se njim koristili u razgovoru. Privlačnost persijske poezije i književnosti a takođe i uzvišene mističke i sufijske iranske misli bile su glavni činioci širenja persijskog jezika na Balkanu. Najviše sličnosti srpskog i srpskog jezika upravo su rezultata ulaska persijskog jezika ovim putem. Ovu grupu reči možemo svrstati u nekoliko grupa.

3. Imena cveća i biljaka

persijski	srpski
jâsman	jasmin
arqavân	jorgovan
sonbol	zumbul
lâle	lala
khormâ	urma
bâdendân	patlidžan
nârend	narandža
esfenâđ	spanać

4. Verski i mistički izrazi

persijski	srpski
âbdest	abdest
namâz	namaz
Bi namâz	binemazluk
pir	pir
darviš	derviš
bakhšeš	bakšiš

Bâzargânbaši	bazerdžanbaši
	bazerdžanluk
Ta'refe (ar.)	tarifa
kolâhduz	čulahčija
Bâzâr arzân	vašar
darzi	terzija
bâđ	badža, badž
bâđgir	baždar
bâzestân	bazistan, bezistan
čâdorduz	čadordžija

5. Izrazi u igrama šah, trik-trak i polo

persijski	srpski
šatrandž	šah
šâhmât	šahmat
ćougâ	ćopigabn
Čahârjek, čârek	čejrek, čerek

8. Nazivi muzičkih instrumenata

persijski	srpski
tanbur	tambura
nej	nej
čangi	čengije
âvâz	avaz
kamânče	čemane
ćan	čeng
Ćang navâkhtan	čengijati
âhang	ahinjak

6. Državnički, upravljački i vojni izrazi

persijski	srpski
divân	divan
âkče tahte	akče tahta
Tamqâ, dâq	dagma
ahdnâme	ahdnama
khate divâni	divanija
daftardâr	tefterdar
bârkhâne	barhane
beyraqadâr	bajraktar
Farmân, stp. fra- mana	ferman

9. Ime sredstava i alata

persijski	srpski
šâqul	šarul
ćeko	ćeki
durbin	durbin
rande	rende
kâse	ćasa, ćaša
gelim	ćilim
hâvan	avan
ćerkh	ćrkeš
kafgir	đevdir
Đa'be	gajba
ćangâ	ćangal, ćengele
kâqaz	ćag

7. Trgovački i zanatlijski izrazi

persijski	srpski
bâzâr	pazar
Bâzargân	bazerđan

10. Ime odeće

persijski	srpski
gardanband	đerdan
dibâ	diba
kalepuš	ćepepoš
ćukh	čoha
Ćador	čador, šator
kolâh	ćula
kamar	čemer
čadoršab	čaršav
đurâb	čarapa, čorapa
boqče	bošča, bokča

PROMENE GOSTINSKIH REČI

Gostinske reči posle ulaska u jezik „domaćina“ moraju na osnovu glasovne i semantičke strukture da dožive preobražaj. Ove promene se dešavaju u dve oblasti:

a). Glasovne promene

Za vreme svog prebacivanja iz jednog jezika u drugi reči moraju da dožive glasovne i semantičke promene zbog razlika koje postoje u fonetičkoj strukturi različitih jezika. Reči koje su u srpski jezik dospеле preko turskog jezika morale su da dožive dve promene. Prvo su morale da pretrpe izmenu u skladu sa fonetičkim ustrojstvom turskog jezika a onda, kad su dospеле u srpski jezik, morale su da se promene po drugi put. Na primer persijska reč „bakht“ u turskom se promenila u „bakt“ a u srpskom u „baak“ (u reči baksuz). persijski „čahârsu“, turski „čarsi“, srpski „čaršija“.

Ponekad je promena tolika da je prepoznavanje izvornog oblika reči teško. persijski „si pâre“ u bosanskom „sufare“. persijski „dastur“ srpski „testijer“. persijski „darzi“ srpski „terzija“. persijski „šab buj“, srpski „šeboj“.

Neka od pravila fonetičke promene glasova persijskih reči u srpskohrvatskom jeziku mogu se ovako objasniti:

srpska reč	persijska reč	srpski glas	persijski glas
ibrišim	abrišam	i	A
derviš	darviš	e	A
nazič	nazok	i	O
čamišir	đâmešur	i	U
baštovan	bâqčebân	v	B
pazar	bâzâr	p	B
čarapa	đurâb	č	Đ
bakt	bakht	k	kh
bazi	darzi	b	D
čorba	šurbâ	č	Š
čardak	Ćahârtâq	d	T
kavez	kafas	v	F
kavaz	Qavaz	k	q
čevap	kabâb	č	K
ćilim	gelim		G
đonah	gonah	đ	G
spahija	sepâh	h	H
megdan	Mejdân	g	J

U pojedinim izvedenim složenim rečima srpskog jezika mogu se videti razni elementi iz persijskog jezika.

1. persijska imenica / pridev + turski sufiks (či, luk, li, suz, siz)

badbakht = baksuz

bipul = parasuz

možde, moštuluk, možde + luk = muštuluk

došmani = dušmanluk

ašči, aš + či = aščija

nâzli, nâz + li = nazli

2. persijska imenica + sufiks za pravljenje infinitiva „iti“. Na ovaj način gradi se puno infinitiva i glagola u srpskom jeziku.

Barâbar kardan = barabariti

Bâzâr raftan = pazariti

3. Prefiks NA za građenje prideva ili imenice u srpskom na početku persijske imenice.

Azbâr, na + zber: sr + pr = nazber

- azbâr kardan = nazberiti

tanha = natehnane, natenane, natanane

zur, na + zor (sr + pr) = nazor

4. persijska reč + sufiks KA za pravljenje imenice u srpskom jeziku

Pardâze = perdašica

Âšči = aščinica

Na'albandi = nalbandica

b). Semantičke promene

Pored fonetske promene, reči takođe menjaju i svoje značenje pa u jeziku domaćinu dobijaju pored svog izvornog značenja i novo značenje. Ovo novo značenje obično ima veze sa sporednim značenjem osnovne reči. Primeri ovakvih promena:

Šekâr = šičar

Sandâb = singlar

Zolf = zuluf

Maze = meze

Bijâbân = bijaban

Pahlevân = pehlivan

Pilevar = piljar

Râzeqi = raječije

11. persijske reči koje su u srpski jezik dospеле putem evropskih jezika

- **Pidžama.** Ova reč ima koren u baludži jeziku (pâje dâmak=široke pantalone). Za vreme engleskog gospodarenja Indijom i Baludžistanom ove pantalone su donete u Evropu i tamo su dobile ime pajeđame u engleskom i pižama u francuskom. Bahtijari na jugu Irana kažu pađume.

- **Tepih.** Ova reč se na francuskom kaže tapis, na nemačkom teppich, na italijanskom tappeto. U starom persijskom

tanbâse. U persijskom reč tanâpes je složenica od tan + pâs, vrsta tepiha koja se proizvodi u Iranu. Isti koren se takođe može videti i u grčkom.

- **Kajk.** U engleskom cake, u persijskom kâk, u smislu slatkiš na stolu. Episkop Adišir Kaldani u svojoj knjizi na arapskom kaže: „Kajk je arabizirano persijsko ime kâk (okrugao hleb od brašna, mleka i šećera). Slične reči u aramejskom, engleskom, italijanskom ovog su korena.

- **Algoritam.** Značajna oblast sadašnje matematike čiji je osnivač Alhorazmi, iranski matematičar.

- **Sub.** U jeziku khiva i horasana ima značenje „voda“. Ova reč u Borhane qate, takođe ima značenje voda. Sub o pakand = voda i hleb.

- **Satana.** Ova reč je hebrejska i arapska, ali pozivajući se na drevne pesme, na osnovu persijskih izvora, šoutan znači potomak mraka. Uzimajući u obzir poreklo šejtana od mraka u semitskim tekstovima a takođe i to da je on po manihejskim tekstovima ahrimanova tvorevina od mraka, ovo je vredno istraživanja.

- **Vino.** U Borhane Qate, reč „vin“ ima značenje crno grožđe.

Reči spanać, nana, patlidžan, pistaći, narcis, biber, jasmin, alkohol, takođe pripadaju ovoj grupi.

METOD RADA

Ovaj rečnik obuhvata reči koje postoje u rečnicima ili koje su u upotrebi u svakodnevnom govoru. Veliki deo ovih reči postoji u dva autoritetna rečnika: Vujaklijinom i Škaljićevom. Oni otprilike sadrže i sva otkrića istraživanja koja su vršena pre njih. Sasvim sigurno još uvek postoji puno reči koje su

ostale skrivene pogledima filoloških istraživača i ukoliko istraživači koji su strpljivi i dobro poznaju ova dva jezika nastave ovaj posao, sigurno će se pojaviti još persijskih reči u književnim i istorijskim tekstovima na Balkanu.

Ukratko o metodi izrađivanja i pisanja rečnika koji se nalazi ispred dragih čitalaca.

a) Reči se nalaze poređane na dva načina: po srpskom i persijskom alfabetu

b) U srpskim složenicama ponekad se pojavljuju persijski elementi. Te reči takođe navodimo u ovom rečniku, a takođe su objašnjeni i etimologija i poreklo tih elemenata. Na primer ašči = aščija (aš + či + ja) (pr + tr + sr)

ahdnâme = ahdnama (ar + pr)

qabrestân = kabristan (ar + pr)

c) Neke persijske reči u srpskom jeziku označavaju imena ili prezimena osoba. Te reči takođe ubrajamo u persijske reči.

Ďânân = džanan (muško ime u Bosni)

Ďânu = džano (muško ime u Bosni)

Daftardâr = Tefterdarević (prezime)

Šâhzâde = Šehzada (žensko muslimansko ime)

Šahina = Šahina (žensko muslimansko ime)

d) U ovom istraživanju osnovni naglasak je na persijskim rečima u srpskom i turskom jeziku, ali pored njih navodimo i neke srodne reči koje postoje u ova dva jezika (osnovne reči) a takođe i arapske i turske reči koje su u upotrebi u persijskom jeziku. Poreklo svake reči pokazano je skraćenicama. Primer:

abru = obrva (ind.)

bârut = barut (tr.)

ta'arefe = tarifa (ar.)

e) Zbog toga što Škaljićev rečnik turcizama predstavlja poslednji rad na srpskohrvatskom jeziku iz oblasti ori-

jentalne lingvistike, ova knjiga je uzeta za osnovu a reči koje su uzete iz tog rečnika postoje takođe i u izvorima pre nje. Izvori iz kojeg su te reči preuzete označene su skraćenicama.

f). Izvedenice reči pokazane su ispod svake od njih znakom (-). Primer:

tuš (pr.) = duš

- tuširati se

- istuširati se

g) Onde gde se značenje reči u srpskohrvatskom jeziku razlikuje od značenja koje poseduje u persijskom, objašnjeno je pored reči na srpskom jeziku.

Literatura:

Khalafe tabrizi, Borhanodin, Borhane Qate, ed. Mohammad Mo'in, Teheran, Amirkabir, 1982

Loqatnâme dekhoda, Institut dekhoda, Teheran, 1959

Mo'in, Mahmud, Farhange mo'in, Amir kabir, Teheran, 1996

Natel khanlari, Tarikhe Zaban Ffarsi, Tehran, Nashre Nov, 1987

Saädadije, Mohammad Ali, Iranske reči u engleskom jeziku, Bonjade Nišabur, Teheran, 1985.

Azizi, Abdolkarim, Srpskohrvatsko-persijski rečnik, Ambasada I.R. Irana, Beograd, 1990.

Samare, Dr Jadollah, Udžbenik persijsko Jezika (Azfa 1-4), prevod na srpski, Kulturni centar I.R. Irana, 1995

Barjaktarević, Fehim, Škaljić, Abdulah, Tursizmi u Srpskohrvatskom Jeziku, Beograd, Rad, 1966. str. 113-123

Khalafe tabrizi, Borhanodin, Borhane Qate, ed. Mohammad Mo'in, Teheran, Amirkabir, 1982

Loqatnâme dekhoda, Institut dekhoda, Teheran, 1959

Mo'in, Mahmud, Farhange mo'in, Amir kabir, Teheran, 1996

Natel khanlari, Tarikhe Zaban Ffarsi, Tehran, Nashre Nov, 1987

Saädadije, Mohammad Ali, Iranske reči u engleskom jeziku, Bonjade Nišabur, Teheran, 1985.

Azizi, Abdolkarim, Srpskohrvatsko-persijski rečnik, Ambasada I.R. Irana, Beograd, 1990.

Samare, Dr Jadollah, Udžbenik persijsko Jezika (Azfa 1-4), prevod na srpski, Kulturni centar I.R. Irana, 1995

Barjaktarević, Fehim, Škaljić, Abdulah, Tursizmi u Srpskohrvatskom Jeziku, Beograd, Rad, 1966. str. 113-123

Barjaktarević, Fehim, The Influence of Oriental Languages on Serbo-Croat, Jerusalem, Israel Exploration society 1963. p3

Barjaktarević, Fehim, The Influence of Oriental Languages on Serbo-Croat, Proceedings of the international congress of linguists, Oslo, 1958, p. 128-130

Petrović, Snežana, Fehim Bajraktarević o rečima istočnjačkog porekla u Srpskohrvatskom Jeziku, Nur, tema broj, Fehim Bajraktarević, vol 12, No 40, Proleće 2004, str. 71-75

Škaljić, Abdulah, Tursizmi u Srpskohrvatskom Jeziku, Svijetlost, 1989

Srpskohrvatsko_persijski rečnik, Ambasada Islamske Republike Iran, Beograd, 1990

Vujaklija, Milan, Leksikon stranih reči i izraza, Prosveta, Beograd 1996/97

Lejla i Madžnun

Nizami

Kako priča počinje

Među arapskim beduinima nekada je živeo jedan moćan vladar, sejid, koji je kao plemenski vojvoda zapovedao Banu Amerima. Njegova zemlja je bila u punom cvatu, kao ni jedna druga. Do najudaljenijih horizonata lahor je sa sobom nosio miris njegove slave. Arapski sultan je postao zahvaljujući uspesima i zaslugama, a po bogatstvu je ličio na persijskog kreza.

Takođe, imao je milosrdno srce, i za siromahe su njegove ruke uvek bile otvorene. Strancima je bio velikodušan domaćin i, šta god bi preduzeo, to bi mu i uspevalo, kao da je sreća njegov neodvojivi deo, poput koštice u plodu. Tako je bar izgledalo!

On, koji je među ljudima bio ugledan kao kalif, sebi samom je pre ličio na sveću koja bez svetlosti postepeno sago-
reva. Jer dušu tog velikana nagrizzala je jedna tajna patnja. Njemu, koji je inače posedovao sve, nedostajalo je samo jedno: sin.

On, naime, nije imao dece, i šta su mu vredeli slava, moć i bogatstvo, kada će ih iz ruku ipak pustiti jednoga dana, a nije bilo naslednika koji bi ih, kada dođe vreme, iz njih primio? Zar da klasje uvenc, grana da se sasušić? Ako čempres jednom padne – gde da napravi gnezdo fazan njegove sreće? U čijoj bi senci tada našao utočište? Jer, živ je zaista samo onaj ko u sećanju svog sina nadživio sopstvenu smrt!

Tako je razmišljao taj plemeniti čovek; a što je stariji bivao, to je snažnije

u njemu gorela ta želja. Ali, dugo vremena su svi njegovi zaveti bili uzaludni, besplodna njegova davanja milostinje i molitve: pun mesec, za kojim je tragao, nije se uzdizao na njegovom nebu; a seme jasmína koje je posejao, nije htelo da nikne.

Ipak, sejid se nije mirio sa svojom sudbinom. Zbog onoga što mu je ostalo uskraćeno, omalovažavao je sve što mu je nebo poklonilo. Ali, ah, takvi smo mi ljudi! Shvatamo li da naše žudnje često za naše dobro ostaju neispunjene? Mislimo da znamo šta želimo, a ipak smo slepi za ono što sledi. Kraj niti sudbine leži u nevidljivom; i ono što danas liči na katanac koji te deli od cilja, sutra ćeš prepoznati kao ključ...

Međutim, u međuvremenu se svašta može dogoditi. Naš je junak, dakle, želeo taj jedan dragulj koji još nije posedovao, kao što školjka želi svoj biser, i toliko je dugo preklinjao i molio, sve dok mu Bog konačno nije ispunio želju.

Poklonjen mu je dečak koji je izgledao kao smešak nara, kao ruža koja noću procveta, kao dragi kamen koji tamu zemaljskog dana pretvara u čistu svetlost. Otac je od radosti zbog tog prizora dao da se otvore širom portali odaja sa blagom. Svakome je dao svoje sreće deo, i događaj je proslavljen uz veselje i blagoslove.

Zatim je dete povereno jednoj dojilji, da bi pod njenim pokroviteljstvom poraslo i ojačalo. I dečaćić je rastao. A svaki gutljaj mleka koji je popio, u njemu je postajao zapis ver-

nosti. Svaki zalogaj koji je pojeo, dao je njegovom srcu komadić nežnosti. Svaka linija kane, koja je na njegovom licu bila iscrtana kao zaštita od zlog pogleda, već je tada začarala njegovu dušu.

Ali, ta tajna je još bila sakrivena od očiju svih.

Već druge nedelje nakon rođenja, dete je ličilo na četrnaestodnevni mesec, i njegovi roditelji dali su mu ime Keis. Zatim je prošla još jedna godina, a sve savršenija je postajala dečakova lepota. I kao što svetlosni zrak zrači kroz vodu, tako je dragulj ljubavi sijao kroz plašt njegovog tela. Tako je rastao godinu za godinom, uz igru i šalu - zaštićen cvet u vedrom vrtu detinjstva. Na obrazima tulipanima sedmogodišnjaka izbio je nagoveštaj ljubičica prve brade; a kada

je napunio prvih deset leta, ljudi su pričali o njegovoj lepoti kao da je bajka i ko god bi ga video, pa makar to bilo samo iz daleka, molio bi nebesa da ga blagoslove.

Keis i Lejla se sreću

Otac je dečaka, kada je došlo vreme za to, poslao u školu. Poverio ga je jednom učenom čoveku kod koga su svi ugledni Arapi iz tih predela vodili svoju decu da ih podučava onome što je u ovom svetu korisno znati. Umesto da se samo igraju, sada je trebalo da vredno rade; a trunka straha od strogog majstora, nije mogla tome štetiti.

Ubrzo se Keis, među svim tim učenicima, istakao kao najbolji. Sa lakoćom je učio umetnost čitanja i pisanja, a kada bi govorio, činilo se da njegov jezik naokolo rasipa bisere. Prava radost je bila slušati ga. Ali, onda se dogodilo ono što niko nije očekivao. Čujmo!

Među učenicima tog učitelja, uvek je bilo i nekoliko devojčica. I one su, kao i dečaci, pripadale plemenitim rodovima raznih plemena. Dakle, tom jatu se, jednoga dana, pridružila mala lepotica, dragulj kakav se samo retko sreće! Stas joj je bio poput vitkog čempresa. Beše to jedna od onih sa očima gazele, koja je jednim jedinim pogledom iz zasede, mogla

*Starica vodi Medžnuna u Lejlin šator
(persijska minijatura, IX/15. v, London)*

da probode hiljadu duša, da, jednim jedininm treptajem da pokosi ceo svet!

Za gledanje je bila kao arapski mesec, a u pljačkanju srca persijski paž. Ispod senke tame njene kose, lišće joj beše svetiljka, ili, još bolje, baklja uokvirena gavranovim perjem; a ko bi pomislio da takva punoća slatkoće može izvirati iz tako sićušnih usta. Zar se šećerom mogu razbiti vojske? Njoj šminka zaista nije bila potrebna; jer, već se mleko koje je sisala, na njenim obrazima i usnama obojilo ružičasto, a sa garom oko očiju i belegom lepote, majka je donela na svet. Ime tog čuda među svim stvorenim bilo je Lejla. Zar lejl na arapskom ne znači noć? Crna, poput noći, bila je boja njenih kovrdža. Čije srce ne bi, kada bi ugledalo tu devojkicu, osetilo čežnju? Ali, mladi Keis je osećao više od toga! Utonuo je u more ljubavi još pre nego što je znao da ljubav postoji!

Svoje srce je poklonio Lejli, još pre nego što je mogao da razmisli šta to daje!

A Lejla? Pa, ona je prošla kao i on. U oboma je istovremeno ta vatra upaljena, i svako je bio odsjaj onog drugog. Šta su protiv toga mogli da učine? Došao je vrčar i do vrha napunio njihove pehare. Tako su dakle pili ono što je bilo usuto. Bili su deca i taj im napitak nije bio poznat. Koga čudi: on ih je opio a teška je opijenost od prvog vina! Teško pada, ko nikada pre nije pao!

Zajedno su okusili miris cveta. Ime mu je bilo nepoznato, ali njegova čarolija bila je velika...i, još uvek to niko nije primećivao.

Tako su i dalje ispijali vino i miris, danju pili, a noću o tome sanjali; a što su više pili i što su dublje tonuli jedno u drugo, njihove oči su postajale sve više slepe, a oči gluve za školu i svet koji ih

je okruživao. Živeli su sami na ostrvu svoje opijenosti i sna. Oni su se pronašli, i više od toga nisu želeli.

*Dok su drugi naukovali
nežnost su kušali njih dvoje
i uz ljubav provodili,
umesto uz gramatiku, dragoceno vreme
svoje.*

*Drugi su sricali i pisali;
oni su učili zajedno govora očiju značenja.
Dok su ostali do sto puta sedam brojali
njih je ljubav oslobodila brojanja.*

Zaljubljeni bivaju razdvojeni

Kako su srećni bili prvi dani ljubavi između Keisa i Lejle; ali, da nije, možda, takva sreća mogla potrajati? Zar nije na sjaju već ležala senka, iako je deca nisu videla? Šta su oni pa znali o tokovima i zakonima ovog ljudskog sveta! Nisu brojali sate ni dane, sve dok se iznenada nije sručila nesreća...

Kao nekada davno Josif iz bunara, tako se svakog jutra iznad ruba horizonta uzdiže na istoku zlatni limun sunca, poput divne nebeske igracke, i svake večeri opet zalazi, umorno i iscrpljeno od dnevnog toka, na zapadu natrag u bunar.

Tako je u svom jutru procvetala i Lejla. Svakog dana je postajala sve lepša i lepša. Nije to video samo Keis, već sve više i više ostali školski družbenici. Počeli su da, skriveno ili otvoreno pilje u tu devojkicu; a kada bi sa limunove brade sa rupicom ugrabili odsjaj, već bi ličili na zreo nar koji u svom soku skoro puca od žudnje.

Nije li Keis morao to da primeti? Naravno, i prvi put je u miris njegove ljubavi dunuo dašak gorčine. Nije više bio

sam sa Lejlom. Naprslo je njegovo blaženo slepilo i naslutio je pretnju, ali prekasno!

Dok su, dakle, to dvoje pod okriljem ljubavi svetu okrenuli leđa ispijajući svoje vino zaborava i uživajući u svom raju, oči ovog sveta već su uveliko bile uprte u njih. Da li su te oči mogle da razumeju ono što su videle? Da li su uspevale da odgonetnu tajno pismo pogleda i znakova? Ah, kako ne! A to što su otkrile tumačile su na sopstveni prost način. Ono što ih je pokretalo, bila je znatiželja podstaknuta ljubomoram, praćena zlobom, negodovanjem i zloradošću; a kako su samo dvoje zaljubljenih neprijatelju olakšali postavljanje njegovih zamki!

-Molim? tako su govorili. -Još ne znaš? Onda slušaj. -Od usta do usta, od uva do uva, od šatora do šatora, šuškalose:

Zato što su jedno drugom poklonili vernost srca svu

u ogovaranja mrežu su upali.

Iz vela izmamljenu tajnu njihovu odavalo je brbljanje jezika na pijaci.

Ono što je bilo čudo od ljubavi, iz očiju i usana moglo se pročitati...

Strašno je buđenje za takve opijene sanjare! Tek sada su Lejla i Keis primetili kako se prstima pokazivalo na njih. Čuli su prekor i porugu, šaputanje iza svojih leđa; videli su mnoge tuđinske oči koje su nad njima stražarile, vrebali i pratili ih.

Tada su shvatili da su bili slepi za te lovce i njihovo oružje. Pokušali su da zakrpe ponovo svoj pocepani veo, da pokriju svoju голу ljubav od sveta, da sakriju svoju uzajamnu čežnju, da pripitome svoje poglede i usne. Naumili su da budu oprezni i strpljivi.

Ali, od kakve im je to koristi bilo?

Ljubav nikada nije bilo moguće sakriti, jer je, kao i mošusnu srnu, miris odaje. To sunce prodire kroz svaki oblak. Oprez i strpljenje nisu lanci za nekoga ko voli, jer je on već hiljadostruko okovan kovrdžama voljene! Keis, čija je duša bila ogledalo Lejlinoj lepoti, kako je mogao da prećuti ono što je mogao da vidi? Kako je mogao da skrene pogled sa izvora vode svog života?

I te kako se on trudio da to učini, ali duša mu se više nije slagala sa razumom. Ako bi mu ovaj naredio da izbegava devojkju, duša bi se razbolela od tuge za zavičajem, koji je bila ona. Daleko od nje, Keis nije nalazio mira, a kada bi je tražio, oboma im je pretila propast.

Da li je postojao izlaz iz tog raskola? Mladić ga nije pronašao. Njegovo srce je iznenada izgubilo ravnotežu. Palo je, kao što natovarena životinja može da posrne i padne kada džak koji nosi pukne.

Međutim, posmatrali su ga oni koji nikada nisu posrnuli ni pali. I govorili su: On je Madžun, ludak...

To se pročulo; a što su češće ljudi viđali i čuli mladića, utoliko im je luđi izgledao. Ta, ni on sam nije ništa činio da one koji su ga korili, ućutka. Naprotiv, tumarao je među njima hvaleći Lejlinu lepotu, kao mesečar svoju sliku iz snova usred bela dana...A, ko čini takve stvari?

Lejlinim ljudima je to konačno bilo previše. Zar devojčina čast nije i čast njenog roda? Da li se smelo dopustiti da ta luda glava, taj Keis iz plemena Abu Amer, i dalje sa njom igra svoju igru? Da od njenog imena napravi porugu u ustima svih? Zar stvari ne stoje već sada loše?

Tako su Lejlini roditelji svoju kćer zadržali kod kuće. Strogo su je nadzi-

rali, pobrinuvši se da više ne viđa Keisa. Sakrili su mladi mesec od tog zaluđenika, tako da je dečaku-gazeli od tada bio zabranjen put na livadu. Šta je Lejla mogla da učini protiv toga? Morala je da skriva svoje srce ispunjeno tugom; i samo kada je bila sama, sa njega je skidala zastor i lila usamljene suze.

Keis postaje Madžnun

Mladiću je razdvajanje od voljene opljačkalo zavičaj; i dok je Lejla samo tajno plakala, on je svoj bol izložio na videlo svima.

Pojavljivao se čas ovde, čas onde; kružio je stazama pored šatora, pa onda opet po bazaru oko tezgi trgovaca i zanatlija. Hodao je bez cilja, gonjen samo svojim ranjenim srcem, uopšte ne primećujući ljude koji su piljili u njega, jer između njegovih trepavica neprestano su izvirale suze i prelivale se preko obraza poput divljih potoka. Uz to, pevao je pesme pune bola, kao što to u svojoj patnji čine oni koji vole...

Dok bi išao svojim putem, ispred i iza njega se vikalo: Gledaj, ludak! Dolazi Madžnun...Madžnun...

Uzde su iskliznule iz ruku ovog jahača. Njegova unutrašnjost je bila ogoljena kao kod prepolovljene vočke. Ne samo što je izgubio dragu, već i vlast nad samim sobom. Tako je svako na njegovom licu mogao da prepozna odsjaj požara koji je spržio njegovo srce i da vidi krv koja teče iz njegove rane.

Patio je zbog devojke, a devojka je bila daleko. i što je to duže trajalo, to je Keis sve više postajao Madžnun. Poput sveće, noćima je zaboravljao na san; a dok je tragao za lekom za dušu i telo, i jedno i drugo je hranio smrtonosnim bolom. Svakog sumraka ga je utvara

nade gologlavog i bosonogog gonila u pustinju...

I tako se dogodilo to čudo. Keis je razdvojen od Lejle; tako je sada čežnja za njega zaista napravila roba zarobljene voljene. Postao je ludak i pesnik istovremeno! Postao je harfa svoje ljubavi i patnje.

Noću, dok su još ljudi spavali, tajno je odlazio do šatora voljene. Imao je još dva ili tri prijatelja koji su bili u sličnoj situaciji i koji su ga povremeno pratili na njegovim hodočašćima, ali uglavnom je išao sam. Tada bi uz put recitovao svoje stihove. Leteo bi brže od severnog vetra, poput senke bi ljubio Lejlin prag i vraćao se pre svitanja.

Ah, kako mu je teško padao taj povratak kući! Činilo mu se kao da traje godinama! Dok je putovao ka njoj, put je tekao kao voda u bunar; na povratku je puzio kao voda kroz stotinu trnovitih klisura. Da mu je sudbina namenila takvu sreću, nikada se ne bi vratio kući! Tamo je Mandžun ionako sada postao stranac. Njegovo je srce doživelo brodolom i sada je plutalo po moru bez obala, a oluja je bila beskrajna. Sve ređe je Madžnun slušao glasove ljudi. nije ga se ticalo šta su govorili. Oslušnuo bi samo kada bi čuo Lejline ime. Kada se govorilo o bilo čemu drugom, zatvarao bi uši i usne.

Lutao je naokolo kao da je pijan: teturao se, padao i ponovo skakao na noge. Uz to je neprestano plakao; a pošto je Lejline pleme podiglo svoje šatore u brdovitom predelu Nadžd, ni on nije želeo da boravi ni na jednom drugom mestu. Pohitao je tamo, a kada ga je u jednom trenutku napustila snaga, istočnom vetru je predao poruku za Lejlu; a ovo su bile njegove reči:

O, istočni vetre, kreni u zoru, pomiluj njene kovrdže i šapni joj u uvo:

Medžnun se baca na Lejlin grob

(slika prema jednoj Hamse Amira Husreva Deblevija, Indija, sredina IX/15. v.)

neko ko je zbog tebe sve napustio, leži u prašini na putu ka tebi. On tvoj dah traži u pirenju vetra i zemlji priča o svojoj tuzi za tobom. Uzvрати i pošalji i ti njemu dašak, kao znak da misliš na njega!

O voljena, da nisam svoju dušu posvetio tebi i da ne treperim poput vetra od čežnje za tobom, ona ne bi vredela ni koliko ova prašina na kojoj ležim, i bolje bi bilo da je izgubljena...Vidi, ja sagorevam u vatri svoje ljubavi i istovremeno se utapam u suzama bola. Da, čak i sunce koje obasjava svet, biva sprženo mojim plamtećim jecajima. Ti nevidljiva svećo kuće moje duše, ne muči noćnog leptira koji kruži oko tebe! Tvoje su oči očarale moje, tako da san beži od njih i danju i noću.

Patnja za tobom je uteha moga srca, ona je njegova rana i lekoviti melem

istovremeno. ah, kada bi mogla da mi od slatkoće svojih usana pošalješ makar zrnce! Meseče moj, ti, od koga me je tako naglo razdvojio zao pogled; daleko od sočnog ploda je mene, ožednelog, neprijatelj oborio na tlo: prvo mi je taj plod izbio iz ruke, a sada prstom pokazuje na smrtonosne rane. Da, ja sam žrtva zlog pogleda ovog sveta koji mi je opljačkao sve što sam posedovao! Ko se njega ne plaši? Ta već se i deca pokušavaju zaštititi od njega plavim amajlijama; čak i sunce nosi, iz straha od njegovog pomračenja, nebeskoplavi veo. Mene, gle, amulet nije zaštitio. Ni jedan veo nije prekrrio moju tajnu. Ni jedna ruševina nije sakrila moje blago, i zato, da, zato mi ga je opljačkao svet...

Preveo: Nebojša Barać

Priče iz Mesneviije

Magarac je otiš'o, otiš'o

Jedan sufi putnik je na svom putu naišao na neki sufi manastir i rešio je da tu provede noć. Svog magarca je napojio i nahranio, zatvorio ga u štalu i krenuo je da se pridruži ostalim sufijima. Sufiji su bili siromašni i gladni. Avaj sirotinjo, pratnja su ti bezverje i bezbožništvo! Sufiji su krišom prodali putnikovog magarca, kupili obilje hrane i pića i to isto veče organizovali veliko i lepo slavlje. Puno se jelo i pilo, a umornog putnika, vlasnika magarca, sufisti su naročito uvažili i ispoštovali i vrlo fino ga ugostili. On je takođe puno uživao. Posle večere počeo je čuveni sufijiski ples.

Nisu svi sufisti u potrazi za istinom, niti je svi poznaju.

Od hiljadu onih koji se izdaju za sufiste, samo je jedan zaista sufi;

Ostali žive u njegovoj senci i pod njegovim okriljem.

Ples je počeo, muzičar je zasvirao snažnu melodiju i zapevao:

- Magarac je otiš'o, otiš'o. Magarac je otiš'o, otiš'o.

Ova melodija je sufiste zagrejala i do jutra su se veselili i igrali, pljeskali rukama i trupkali nogama. Ugledajući se na njih i podražavajući ih, putnik je sav ushićen i sa žarom pevao:

- Magarac je otiš'o, otiš'o. Magarac je otiš'o, otiš'o.

Kada je svanulo jutro, svi su se oprostili i razišli. Sufi putnik je uzeo svoj tovar i krenuo do štale da nastavi svoj put. Ali magarca u štali nije bilo. Sebi reče:

- Sigurno ga je štalski poslužitelj odveo da ga napoji.

Poslužitelj dođe, ali bez magarca. Sufija ga upita:

- Gde mi je magarac? Tebi sam ga predao i od tebe ga tražim!

Poslužitelj reče:

- Gladni sufisti su napali i od straha sam već dušu predao Bogu. Magarca su odveli i prodali. Doneo si slatko meso među mačke.

Sufi ga opet upita:

- Zašto me nisi obavestio? Sada su svi otišli. Kome da se požalim? Svi su jeli i otišli!

Poslužitelj odgovori:

- Bog mi je svedok, nekoliko puta sam dolazio da te obavestim. Video sam da si veseliji od svih i kako glasnije od svih pevaš: Magarac je otiš'o, otiš'o! Šta da kažem? Bio si obavešten i znao si!

Sufi reče:

- Hrana je bila ukusna, pesma dobra i lepa, a ja sam se veoma lepo proveo. Neka je prokletu njihovo ismevanje koje me je upropastilo.

Ovom sufisti su pohvala i lakomost oslepeli razum i naveli ga da oponaša druge.

preveo: Dejan Spasojević

Zatvorenik i trgovac drvetom za loženje

Siromaška su odveli u zatvor. On je bio jako proždrljiv i krao je svu hranu zatvorenicama i jeo. Zatvorenici su ga se plašili, ali su bili snishodljivi prema

njemu, a svoju su hranu jeli krišom. Oni su jednoga dana čuvaru zatvora rekli:

- Reci sudiji da na ovaj čovek veliku štetu nanosi, hranu za deset ljudi pojede. Njegova guša je kao užarena peć, nikada nije sit. Svi se od njega plaše. Ili njega iz zatvora napolje da izbaci, ili više hrane da dajete. Sudija je posle istraživanja i razmatranja shvatio da je proždrljiv čovek i siromašan, te mu reče:

- Ti si slobodan, idi svojoj kući.

Zatvorenik reče:

- Ej, sudijo, ja nikog, ni posao nemam, siromah sam, zatvor je za mene pravi raj. Ako napolje iz zatvora odem, umreću od gladi.

Sudija reče:

- Kakvog svedoka i razloge imaš?

Čovek reče:

- Svi ljudi znaju i svi prisutni iz suda i zatvorenici će posvedočiti da je on siromah.

Sudija reče:

- Njega po gradu provedite a svima objavite njegovo siromaštvo. Niko da mu ne da ni kredit, ni pozajmicu, niti da mu ukaže ikakvo poverenje. Posle ovoga ko se na ovog čoveka žali sud neće prihvatiti tužbu.

Posle toga, ovog proždrljivog čoveka, jedan prodavac drva za loženje je na svojoj kamili iz ulice u ulicu, iz mahale u mahalu, vodio, na pijaci, ispred hamama i džamije i vikao:

- Ej, ljudi! Ovog čoveka dobro upoznajte. On je siromašan. Njemu zajam ne dajite. Pozajmica njemu je loš posao. Sa njim nemojte da imate posla. Dobro ga pogledajte.

Uveče je siromašni prodavac sa leđa kamile siknuo zatvorenika i rekao:

- Daj mi moju nadnicu i kiriju za kamilu, ja sam od jutros za tebe radio.

Zatvorenik smejući se reče:

- Zar ti ne znaš šta si od jutros do sada govorio. Celom svetu i gradu si govorio, a sam nisi razumeo i kamen i zemlja u gradu znaju da sam ja siromah, a ti ne znaš.

Pohlepa čini da se čovek izgubi razum. Mnogi naučnici uvek govore istinu, a da nisu svesni baš kao i ovaj prodavac drvetom.

prevela: Ljubica Brkić

Žedan čovek na zidu

U nekom vrtu, ograđenom visokim zidovima, bješe izvor. Jedan veoma žedan čovjek sa uzdahom je preko zida posmatrao vodu. Zatim, odvali komadić zida i baci ga u izvor. Začuo se zvuk vode, lijep i sladak, kao glas prijatelja. Za njega, voda je bila kao vino. Toliko je uživao u njenoj vodi da je sve češće i češće odvaljivao kamenje i bacao unutra.

Voda povika:

- Hej, zašto bacaš kamenje? Kakva ti je korist od toga?

Žedni reče:

- O, slatka vodo! Od toga dvostruku korist imam. Prvo, što čujem zvuk vode, a za žednog to je kao zvuk saza. Taj zvuk, život znači i mrtvog oživljava, kao kad proljetnje munje i gromovi oživljavaju vrt. Zvuk vode je kao poklon za siromašnog, glas slobode zarobljenom, miris Boga koji je vjerom došao Muhamedu, kao miris Jusufove košulje koju su donijeli njegovom ocu Jakubu. Druga mi je korist što sam sa svakim kamenom koji bacim bliže vodi. Zid se smanjuje. Saginjanje i ustajanje pred Bogom je kao odvaljivanje zida. Kad god neki kamen sa vlastite gomile odvališ, tvoji sopstveni zidovi se smanjuju i približavaš se

vodi života i istine. Što si žedniji brže otpravaš. Kako zvuk vode postaje miliji, podižeš teže kamenje.

prevela: Nikolina Mustapić

Mojsije i čobanin

Prorok Mojsije je jednom na putu video čobanina koji razgovaraše sa Bogom. Govorio je:

- Ej, Veliki Bože, reci mi gde si, da bih mogao da ti budem sluga, cipele da Ti čistim, glavu da ti češljam, haljine da Ti perem, da te branim od komaraca koji Ti dosađuju, mleko da ti odnosim, ruke da Ti ljubim, noge da Ti milujem, postelju da ti spremam. Reci gde si? Ej, Bože, sve moje koze žrtva su Tvoja. Sva moja dozivanja i planine su zapamtile.

Čobanin je vikao i Boga dozivao.

Mojsije mu priđe i ljutito mu reče:

- Ej, budalasti čoveče, šta to pričaš? Sa kim razgovaraš?

Čobanin odgovori:

- Sa Onim koji je stvorio nas, zemlju, nebo i vodu, koji je stvorio koze i ovce.

Mojsije mu reče:

- Ej, jadniče, ti si svoju veru izgubio, bezvernik si postao, ne umeš dobro da se ponašaš. I kakve su to prazne i pogrešne reči koje izgovaraš. Ućuti i idi i svoja usta zapuši da bi se ugušio i Bog će ti možda oprostiti. Tvoje ružne reči uprljale su svet, a veru svoju si uništio. Ako ne ućutiš, gnevna Božja vatra spržiće ceo svet. Ti pričaš sa Bogom kao da pričaš sa svojim ujakom, stricem ili bratom svojim. Bog će nas sve spržiti.

Čobanin od straha zaplače i reče:

- Ej, Mojsije, od reči tvojih zanemio sam, kajem se, duša mi je žalosna.

Zatim haljine svoje razdera, zarida i pobeže u pustinju.

Bog se obrati Mojsiju:

- Ej, prorоче, zašto si mog od mene oterao? Ja sam te poslao da ljude činiš meni bližim, a ne daljim. Ja sam svakoj osobi posebno dao osoben moral i osoben stil. Svakom sam dao jezik i reči i svaka osoba svojim sopstvenim jezikom, u meri svog shvatanja, sa Mnom govori. Indusi imaju svoj jezik, Iranci takođe svoj, a Arapi opet neki drugi jezik. Kralj ima svoj jezik, a prosjak i čobanin takođe imaju svoj specifičan jezik, stil i pogled na svet. Mene ne interesuje različitost jezika, stilova i oblika, mene interesuje srce i ono što je u njemu sakriveno. Ućitvo ponašanje i način govora su jedno, a zaljubljenost i žudnja nešto sasvim drugo. Mene interesuju oni koji vole. Vera onih koji me vole različita je od vere i jezika onih koji mi se klanjaju. Ljubav je vera zaljubljenih i u toj ljubavi, reči i oblici iščeznu i samo smisao ostane. Jezik i oblik ozroci su razmimoilaženja. Ja ne želim formu i prazne reči, ja želim čisto i plamteće srce.

Čuvši ove reči Mojsije je otrčao u pustinju da potraži čobanina. Sledio je tragove čobaninovih nogu. Njegove stope, stope onoga koji ljubi, razlikovale su se od ostalih stopa. Pronašavši čobanina, mojsije ga uhvati za ruke i reče:

- Dobra vest! Bog se javio – Reci sve što ti srce koje plamti u ljubavi prema Bogu želi i ne obaziri se na to ako forma tvog obraćanja nije baš mnogo lepa.

preveo: Dejan Spasojević

Medved i aždaja

Jednoj aždaji je neki medved pao u šake i ova je htela da ga ubije i pojede. Medved je vikao i dozivao u pomoć.

Sejjid Šabim Arab - Borba Subraba i Gordafarida

Naišao je neki junak i medveda iz kandži aždaje izbavio. Videvši junakovu plemenitost medved mu je pao pred noge i rekao:

- Od sada sam tvoj sluga; gde god budeš išao ja ću ići sa tobom.

I tako su njih dvojica išli zajedno, sve dok nisu stigli do mesta gde je umorni junak hteo da se malo odmori i odspava.

Medved mu reče:

- Samo ti mirno i spokojno spavaj, ja ću te čuvati.

Odnekud naiđe neki čovek i upita junaka:

- Šta radi taj medved sa tobom?

Junak mu je odgovorio da je medveda spasio iz kandži strašne aždaje i da mu je ovaj postao prijatelj.

Čuvši ove reči čovek mu reče:

- Ne daj mesta u svom srcu prijateljstvu jednog medveda jer je on gori od hiljadu neprijatelja.

Junak mu reče:

- Ti si zavidan. Ovaj medved je moj prijatelj; ja sam mu pomogao i on me neće izneveriti.

Čovek opet prozbori: Prijateljstvo i ljubav glupih mogu čoveka da prevare. On je opasan i zato je bolje da ga se otarasiš.

Junak mu na to odgovori:

- Ej, čoveče, ti si zavidan; odlazi i ne dosađuj mi više.

Međutim, čovek je bio uporan:

- Srce mi govori da će ti ovaj medved veliku štetu naneti.

Pošto ga je junak oterao i nije više hteo da ga sluša, čovek je otišao. Junak je legao da spava. Jedna muva je sletela na njegovo lice. Medved je zamahnuo da je udari ali je muva pobegla i opet se vratila na junakovo lice. Nekoliko puta je medved pokušavao da je udari ali muva nikako nije odlazila. Medved se razbesneo, uzeo ogroman kamen i čim je muva sletela junaku na lice bacio kamen na muvu i tako junaku smrskao glavu.

Ljubav glupog je kao prijateljstvo medveda. Njegovo prijateljstvo i neprijateljstvo su jednaki.

Pametan neprijatelj te uzdiže glup prijatelj u prašinu te svlači.

preveo: Dejan Spasojević

Pijanica i policajac

Jedan policajac je u sred noći video pijanca koji je, pavši pored nekog zida, tu ostao i da leži. Policajac mu priđe i reče:

- Ti si pijan, reci šta si pio? Veliki si greh učinio i veliki prestup napravio! Šta si pio?

Pijanac mu reče:

- Ono što je bilo u krčagu.

Policajac ga upita:

- A šta je bilo u krčagu?

Pijanac odgovori:

- Ono što sam popio?

Policajac opet postavi pitanje:

- A šta si popio?

Pijanac mu opet odgovori:

- Ono što je bilo u krčagu.

I tako su se ta pitanja i odgovori vrteli u krug i ponavljali sve dok mu policajac ne naredi:

- Reci «ah» da ti omirišem dah.

Međutim pijanac reče «hu»*. Policajac se naljuti i reče:

- Ja ti rekoh da kažeš «ah», a ti «hu» govoriš!

Pijanac smejući se objasni:

- «Ah» je uzvik tuge, a ja sam radostan, nisam tužan. Istina je da vinopije kada su srećne «hu, hu» govore.

Policajac se razbesne, zgrabi pijanca za vrat i reče mu:

- Ti si zgrešio i ja moram da te odvedem u zatvor.

Pijanac se opet nasmeja i reče:

- Da sam mogao da ustanem, ja bih kući svojoj otišao, a ne u zatvor da idem. A da sam razuma i pameti imao, išao bih kao i svi ostali ljudi na posao ili u radnju svoju.

Policajac mu na kraju reče:

- Dobro, onda mi daj nešto, pa ću da te oslobodim.

Pijanac mu sa osmehom odgovori:

- Ne trudi se uzalud, kao što vidiš ja sam go i nigde ništa nemam.

* Sufijski reč «hu» upotrebljavaju kao ime za Boga.

preveo: Dejan Spasojević

Starac i lekar

Neki stariji čovek je otišao kod lekara i žalio se da mu je oslabilo pamćenje.

Lekar reče:

- To je zbog starosti.

Starac reče:

- Moje oči takođe dobro ne vide.

Lekar će na to:

- Ej, starino, starost je tome razlog.

Starac reče:

- Leđa me jako bole.

Lekar reče:

- Ej, krhki sarče, to je takođe od starosti.

Starac reče:

- Sve što pojedem nije dobro za mene.

Lekar reče:

- Slabo varenje takođe dolazi sa starošću.

Starac reče:

- I kada udišem moj dah ima smetnji.

Lekar reče:

- Smetnje u disanju su takođe od starosti. Kada stigne starost više bolseti dolazi sa njom.

Stari pacijent se naljutio i nadao viku:

- Ej, gulpane, ti si od sve medicinske nauke zajedno to naučio? Zar nemaš pameti i ne znaš da je Bog svakome bolu dao izlečenje. Ti glupi magarče bez logike si u mestu ostao.

Lekar mirno reče:

- Ej, oče, tvoj život je više od šezdeset godina. Ova tvoja ljutnja i gorčina su takođe zbog starosti. Svi ogromni i tvoji dobri kvaliteti su postali slabi, strpljenje i raspoloženje su oslabili. Ti u stvari nemaš strpljenja da saslušаш reči istine. Svi stari su isti. (Razlika je samo kod savremenog čoveka) Izuzetak bi bio savršeni čovek. Sem starosti koja postaje pijana od istine, unutar sebe ima čisti život.

Spolja je starost, u telu je dečija duša.

Sama, šta je? Taj pravedni čovek i prorok.

prevela: Ljubica Brkić

Miš koji je vukao kamilin ular

Neki miš je u šali zubima uhvatio kamilin ular i krenuo, kamila je takođe u šali pošla za njim i sebi rekla:

- Pusti ovog malog stvora da na trenutak bude srećan.

Miš je povukao ular i kamila je pošla. Miš je postao ponosan i sebi reče:

- Postao sam veliki šampion kada ovu veličinu od kamile vodim.

Idući tako su stigli do reke, pune vode koju ni lav ni vuk ne bi mogli da pređu. Miš se zbog toga prosto ukočio.

Kamila reče:

- Zašto si stao? Zašto si zaprepašćen? Ljudska noga prolazi kroz vodu, ti si moj vođa, hajde idi!

Miš reče:

- Mnogo vode je velika opasnost. Bojim se da ću se utopiti.

Kamila reče:

- Dozvoli da vidim koliko je voda duboka?

Miš se sklonio u stranu, a kamila svojim nogama uđe u vodu. Voda je bila kamili samo do kolena. Kamila reče mišu:

- Ej, mišu, glupi slepče, zašto se plašiš? Voda nije više kolena.

Miš reče:

- Voda je prema tebi kao mrav, a za mene je kao aždaja. Od kolena do kolena je velika razlika, ako je to tvoje koleno sto metara je više od moje glave.

Kamila reče:

- Nemoj više da si drzak i nevaspitan. Sa prijateljima tebi ravnim se šali. Miš sa mišom. Kamila sa kamilom.

Miš reče:

- To više ne bih uradio, to radim za tebe. Ti si zahvaljujući Bogu mene načinila drugom.

Kamila je bila ljubazna i rekla:

- Dođi na moju grbu i sedi, ta hiljadu miševa kao ti sa lakoćom bih prevela preko vode.

prevela: Ljubica Brkić

Tražeci Q-a

Nikola Malović

Q mi je rekao da se popeo na Elburs, na Demavend.

- Što ti je to Elburs ? – pitao sam. Nisam mogao da dišem. Plakao sam.

Q je potrčao i stao da prekopava po Mek Donaldsovom đubretu. Otpaci su po ulici bili razbacani na sve strane. Ljudi su trčali.

- Uzmi – rekao je Q i tutnuo mi u ruku zapaljen papir na kome je pisalo Big Mac.

- I, sad šta? Šta da radim s tim plamtećim junk-food omotom?

- Drži ga blizu očiju – rekao je Q. – Plamen će koliko-toliko neutralisati suzavac.

Dopadljivo, mislio sam. Q je medicinar, na neki način, zna sve te fazone sa suzavcem. Na kraju, navukao je rolku preko nosa da ga, kao stranog studenta, ne prepoznaju kamere, i priključio se, bratski, studentskoj koloni što se 10. marta uputila ka Terazijskoj česmi. Tu nas je policijski kordon sačekao kod hotela »Balkan«. I zasuo nas plinom.

Q nije želio da ostane u domu. Samo je preko nosa navukao rolku i govorio, tokom marša, da je šteta što nismo maznuli sirov krompir iz menze. Objašnjavao je, kasnije, na Terazijama, da je to stoga što sirov krompir pomaže kada se kriškom protrlja oko očiju.

Neki su studenti ležali i borili se za vazduh.

- Astmatičari – govorio je Q. Vidjelo se u tim trenucima da on i ne vjeruje toliko u cijelu stvar, najmanje da je svrgavanje tuđe vlasti njegov posao, ali se nije htio odvajati od prijatelja. Studirao

je stomatologiju i imao je, tada, na Terazijama, po jednu vatru u svakom oku.

Bio je naočit, kolegince su ga voljele. Znao je dobro, tokom demonstracija, da priča viceve. Tek mi je kasnije, mnogo kasnije, objasnio da su to narodne šale izrečene prvi put na staroiranskom abestičkom jeziku, pa da su žive ostale i na srednjoiranskom, pahlaviju, te da su, eto, žive i da zasmjavaju i na novoiranskom, vremenom novopersijskom, ukoliko se, naravno, taj jezik prevede na srpski.

Neki su moje kolege tvrdile da je Q špijun. On kobajagi studira stomatologiju, a zapravo sve šta se dešava u državi javlja svojoj vladi, govorili su. Neka i javlja, mislio sam. Iran je mnogo sličniji svim mogućim oblicima našeg uređenja negoli što su to bili oni, naoko prijatelji svih mogućih oblika našeg uređenja...

- Q?

- Reci?

- Jesi li ti špijun? – pitao sam ga te godine, ljeti, dok smo u vrelom avgustovskom Beogradu varili posljedice svih propuštenih ispitnih rokova.

- Jednom si me prilikom pitao za Elburs.

- Jesam. Onomad. I kakve sve to veze ima s nama danas? Kakve sve to veze ima s pitanjem koje sam ti postavio?

- Ima. Ali, da bih ti odgovorio, moram te prethodno upitati da li znaš što su to Tirih Mir i Kuh Ziaret?

- Pitao sam te da li si špijun? Nemoj da skrećeš s teme?

- I ne skrećem. Ti skrećeš. Nisi mi odgovorio na pitanje. No, nema veze: vi ste Srbi ionako skloni da Amerikancima prebacujete što nikad nisu čuli za Srbiju, ali se isto tako, s iranske pozicije, može prebacivati vama da nikad niste čuli za Iran, ili, u većini slučajeva, niste čuli za naše vrhove.

Tada je Q počeo da ređa, ne samo vrhove, nego i gradove: Isfahan, Tabris, Abadan, Hamadan, Kermanšah, Ahvaz, Širaz, Kom, Mešhed, Kerman, Zahedan, Kazerun, Lar, Bam...

- Nikad čuo – morao sam da priznam. Pa sam ućutao; Q je bio u pravu: ništa nisam znao o Iranu.

- A kad me pitaš da li sam špijun, jesam! Ja sam jedan od rijetkih koji se popeo na vrh Elbursa, na Demavend. Odatle se može špijunirati cijeli Iran! Vidi se Teheran, vidi se Kaspijsko more, vidi se slana pustinja Kevir, vide se, kad je mlado oko, sve najviše daleke planine desno od grada Bama! Ko se popne na iranski vrh, smije li nazad u narod, pitam te ja? Jer, šta bi i da se vrati? Šta bi kazao okupljenom svijetu? Da je Allah Jedan? To zna svak u mom narodu, ili, tačnije, u mojim narodima. Alah je napravio krov svijeta koji se zove Elburs. Jedni vele: ko se popne na Demavend, da bude derviš dovijeka; drugi vele, ko se popne - da drugim narodima priča kako je Allah Jedini Bog, a kako je Muhamed Njegov prorok. Jer ko vidi vrh, što može biti više od toga? Samo spoznaja da je Allah najviši. U tom slučaju, ja jesam špijun, ali ne u onom uobičajenom smislu riječi: da tajne drugih prevodim na persijski, nego da tajne Persije prenosim drugima.

- Crni Q? Kako misliš da budeš špijun među pravoslavnim Srbima koji za tajnu znaju da je zajednička, da je prijateljska? I da zarad tajne ne vrijedi

kvariti prijateljstvo time što bi je prevodio na bilo koji jezik?!

- Ja to znam. Zato sam i plakao kad ste i vi plakali...

Q je, kako rekoh, bio student stomatologije. Zavidio sam mu na kolekciji dijamantskih burgija. Imao je razne, za razne pulpe. Predložih mu, onoga dana kada nije znao kako da Ljiljani, djevojci iz kraja, kaže kako je od rođenja već ženjen, ovo: hajde da razmijenimo ljubavne tajne, ti i ja. Na taj ću način i ja da budem špijun. Otkriću ti nešto, kazah mu, što će imati veze i s ljubavlju i sa državom.

- U redu, pristajem – reče Q. Plakao je. Morao je napustiti Ljiljanu iako je ova slutila gdje se Q bliži okončanju svojih studija. Nadala se braku, ali je Q, eto, bio ženjen od rođenja.

- Ti si se Q popeo na najviši od svih vrhova, na Demavend, a ja sam, vidiš, pao do u središte zemlje.

- Šališ se? – ote se Q-u.

- Ne. Rođen sam na Mediteranu, podno planine koja je najviša od svih srpskih i zove se Lovćen. I tako, živio sam neko vrijeme s mirisom limunovog i pomorandžinog cvijeta, lovora, origana, kantariona, te s mirisom soli i s mirisom novaca stečenih na toj istoj soli. A onda se godine 1979. dogodilo isto ono što i 1667, dogodilo se isto ono o čemu starosrpski rukopisi kazuju da se dogodilo 1389: dogodio se katastrofalni zemljotres! I sad: kao kad bi olovku stao da, popridržavanu palcem i kažiprstom, pomjeraš – tako su se pred okom stale pomijerati planine visoke do neba; tada su se viševjekovne palate stale uvijati, kao da su od gume, i rušiti! o da, i rušiti, baš kao što su se rušili svi na Primorju stari gradovi, i zemlja je pucala, i mnogi su od nas popadali u bezdan koji se

tom prilikom otvorio pod našim nogama... Da se nisam u mislima popridržao za trostruku pletenicu od molitve, da nisam tada u mislima prizvao lik žene s kojom želim vijek da provedem, danas ti i ja, moj dobri Q, ne bismo razgovarali o ljubavi!

- Zemlja je pukla i ti si dotakao središte zemlje? I ostao živ? To je Božje čudo!

- I ja mislim, dobri Q, da je čudo. Dok se zemlja nije nanovo zatresla i dok se nije sasvim zatvorila, imao sam dovoljno vremena da izađem iz utrobe drugi put - i da i sam postanem špijun. Od toga sam dana počeo i sam potkazivati ljubavi sve što je ovoj drago, kao da je ljubav zemlja, kao da je ljubav višnji zakon, a ne kao da je trenutna vlast ili pak trenutna sila ta u čiju službu ima da se stavi čovjek. Shvaćaš li me?

- Da... Svejedno je: nekome Allah dozvoli da vidi vrh, nekome dno.

- Da. Nekome Bog dozvoli da vidi dno, da bi mu pokazao vrh. I, ako se takvi prozorljivci nazivaju špijunima onoga čije je saznanje skriveno u tajnama, tada nisu špijuni, nego su jedni drugima prijatelji.

- A ko bi tada bili neprijatelji svima prijateljima?

- To bi bili oni koji proizvode hranu od koje se ljudima listom kvare zubi.

H. Meškin Fam, autoportret

Jer, preko kvarnih se zuba svaka riječ prelama, i svaka molitva zaudara na stomak a ne da, kako je zapisano, miriše na pamet.

Od toga sam dana na Q-a gledao drugim očima. Studirao sam malakologiju, nauku o školjkama, pa su mi Q-ovi savjeti bili dragocjeni. A bila mi je dragocjena i Q-ova kolekcija dijamantskih stomatoloških burgija. Jedino je dijamant mogao probušiti rupu u školjci, jedino je dijamant mogao da se nosi s dvama najtvrdim materijalima na svijetu: s zubnom gleđi i sa sedefom u školjci.

Dvije vrste prijateljstva i dvije bratske religije stopile su se u jednu.

Q mi je popravljao zube, a ja sam njemu poklanjao nakit od školjki. Na fakultetu sam dobijao sve same desetke zbog uspješnih stilizacija i sve te najuspješnije izvedbe poklanjao sam Q-u. Polovinu unikatnih minijatura od sedefa Q je i dalje poklanjao Ljiljani, zaljubljenoj curi iz kraja, a polovinu je, onu ljepšu, čuvao u maramici za ženu s kojom ga bijahu oženili čim se rodio. Q je držao do tradicije i govorio:

- Svaka čast novim vremenima.

Neki bi rado postali dupli špijuni samo da se dokopaju vlasti novih jezika, ali ja nisam od tih. Moja žena nosiće, ne zato što mora nego zato što hoće, feredžu.

- A moja će žena, rekoh Q-u, cijela vijeka mahati plavo-bijelom maramicom s obale. I čekaće me ako budem odlučio da malakologiju naplatim na Zapadu.

- Zašto je ne bi poveo sa sobom?

- Zato što će ona ostati na Primorju. Ne zato što mora nego zato što će htjeti.

- A zašto bi to ona htjela?

- Zato, dobri Q, što se ne bih ženio s nepametnom; a pametna bi računala ovako: ako je cilj povratak – čemu odlaženje?!

Tako smo razgovarali u Q-ovoj studentskoj sobi.

Sjedali smo na podu. Na trima ćilimima za koje je Q rekao da potiču, jedan iz Isfahana, drugi iz Širaza, a treći iz Jazda.

Dok sam ja brojao čvorove s naličja, Q se molio.

Kad sam ja okretao brojanice, Q je učio srpske pjesme napamet:

A ja što ću, ali sa kime ću?

Malo rukah, malena i snaga,
jedna slamka među viorove,
sirak tužni bez nigđe nikoga!

Pleme moje snom mrtvijem spava,
suza moja nema roditelja,
nada mnom je nebo zatvoreno,
ne prima mi ni plača ni molitve;
u ad mi se svijet pretvorio,
a svi ljudi, pakleni duhovi.

- Zašto plačeš, Q?

- Zarad vaših puteva, prijatelju. Vi ste istok na zapadu i zapad na istoku. Neka vrsta raskrsnice... Pa vam je teško zbog toga. A mi smo, vidiš, luna nad cijelim istokom. Prema nama se orijentišu svi putnici koji bi htjeli tamo ili ovamo.

- Šta je –tamo-, a šta je –ovamo-?

- Ne mogu ti pričati za druge, no samo za sebe. Za mene je –tamo- bilo ono što mi je danas – ovdje. A danas mi je –tamo- ono što mi je nekad bilo –ovdje.

Što su se Q-ove studije bližile kraju, zubi su u studentskom domu bili zdraviji. Znao je, po pokretima nečijih usana, da raspozna o kakvom se čovjeku radi. Jednog je dana pokucao na vrata moje sobe i tiho proslavio:

- Ona ima zube kao u životinje.

Mislio sam da su Q i Ljiljana po posljednji put vodili ljubav. I da ga je izgrizla po vratu ili gdje god, da bi Q-ova žena od rođenja mogla da bude ljubomorna na neku –tamo- ženu do smrti. Ali, nije se radilo o tome.

- Samo smo pričali – pričao je Q. – I tada sam opazio ono što ranije nisam. Da spada u one koje bi rado odgizle komad ljubavnikovog mesa samo da bi zauvijek imale djelić njega. Neko bi to proglasio činom maksimalne ljubavi. Ja ne. Zaboraviću je, jer je htjela da me ima nesavršenog. Isto je pokušao da uradi duh sa Aladinom. Kad tokom prvih 1000 godina nije mogao da umilostivi Allaha, duh iz boce odlučio je, tokom

drugih 1000 godina, da pogubi onog ko će otvoriti bocu. Ne da ga spase, nego da ga ubije! Te tako i Ljiljana: umjesto da me iz ljubavi prepustila sudbini, ona je gotova bila zubima ujesti staklo. Time bi polomila sav moj višegodišnji trud. Postala bi bezuba, kao i na početku, kada su joj se roditelji prvi put obradovali, i kada su molili Boga da joj ovaj podari sreću i ljubav u životu.

- Pravo je da pametan muškarac spasi četiri žene kad ih nađe na istoku – rekoh.

- Malo je pametno da muškarac s istoka uopšte pokušava da ostvari ljubav koju nađe na raskrsnici – rekao je Q. – Nije nemoguće da je nađe, ali je šejtanski teško.

Svega sam se sjećao i kad sam diplomirao. Q se vratio za Iran. Pa, iako je znao moju adresu, nije se javljao.

Prve mu godine nisam zamjerao. Mislio sam gdje je povratak u carsku palatu bio pretežak čak i caru Šahrijaru, s obzirom na ono što je vidio. Car je Šahrijah vidio gdje ga žena vara, pa je dao da se ova pogubi, da se pogubi svaka redom, sve do Šeherezade, a što je Q mogao vidjeti u vezi sa ženom s kojom je bio vjenčan od rođenja, to nije znao niko, do Allah.

Druge sam cijele godine molio Boga da ne bude onako, tamo u Iranu, kako sam mislio da je moglo biti prve godine. Zamišljao sam Q-a kao diplomiranog stomatologa koji se sa zapada vraća pun priča kojim će učiniti da se bilo koja, a ne njegova zakonita, po prvi put zaljubi u nj.

Treće sam godine po prvi put požalio što smo Q i ja uvijek vodili razgovore sa smislom, nikad trivijalne. Nikad ga nisam pitao odakle je. Možda i jesam, ali se više ne sjećam. Iranski svi

duhovni gradovi imaju teška imena, kao ono i naši, za sve Irance pretpostavljam: Žiča, Studenica, Šišatovac, Ostrog, Gračanica...

Četvrte godine pokušavao sam po Primorju da nađem bilo koga ko bi znao da mi na koverti napiše adresu koju mi je Q onomad ostavio. Bila je ispisana arapskim pismom. Niko nije znao arapski, pa ni ja, tako da je sasvim moguće bilo da nisam ta čudna pismena uspijevao da prepisem kako valja, baš kao što kod nas čak prvak jedno prosto –A- ne uspijeva da s table prepíše u svesku za školski rad kako valja.

Pisati je teško, pričao sam ženi pete godine. Čitati je teže. Jer, sve što je napisano, može da znači i ovo i ono, i pismo može biti raskrsnica, ne samo zemlja, kad je neko ko ne poznaje azbuku čita sa strane. Iz vazduha posebno ne, mislio sam 1999.

Šeste sam godine zaboravio na Q-a. Obeveze su me razvukle –tamo- i –ovamo-. Nisam otišao iz zemlje jer sam 1999. odlučio da što manje putujem. Nisam, pravo govoreći, imao otputovati gdje da valja.

Sedme sam godine taman u ponoć htio nazdraviti Q-u u daljini, ali sam se sjetio da on ne računa godine po Hristovom rođenju, otud ni vjekove, otud ni milenijume, i odustao sam, njegovog računa radi. Nazdravio sam jedino tome da bi se Q mogao sjetiti zapadne gluposti da 31. decembra u ponoć podižu čaše, pa sam, eto, i ja svoju podigao, prosto da nam se čaše kucnu u prostoru, kad već ne mogu u vremenu.

Osme sam godine, od samog početka, mnogo mislio o vremenu. Primjera radi, koliko čovjek izgubi, a koliko dobije ukoliko toliko i toliko sati uloži u vertikalni uspon. Pa sam

Emaduddin Handani - Krov pustinske kuće

se popeo na Lovćen. I s njega, okrenut moru, nisam vidio ništa. Lagali si svi oni podlovcenci koji su uporno tvrdili da se s Lovćena mogu vidjeti zapadne zemlje. Mogu šipak.

Devete godine, 2003, ponadao sam se Q-u. Jer, na Primorju umočen prst povezan biva sa cijelim svijetom. A prst sam u more umakao počesto. Kao i svoju djecu. Slao sam Q-u razglednicu. Vidi Q, pisao sam po talasima, kako se u ljubav pretvaraju sve riječi koje smo vodili dok smo ono još bili beogradski studenti! Vidi Q kako bi te imao ko dočekati ukoliko bi grešnog mene i grešnu ženu mi, ne daj Bože, sad ugasila kiša od sumpora i ognja! Dođi Q! Javi se, lebac ti ljubim! Toliike godine si –tamo-, a nikako da se javiš nama –ovdje-?! Briga me i da si sve vrijeme bio špijun. Ok, znam da si bio stariji i da si u demonstracijama znao da se postaviš kao da si itekako bio obučavan za preživljavanje pod suzavcem, ali mene to ne zanima! Ne mislim da prijateljstvo, ono koje danas sjedi na tepesima iz Isfahana, Širaza i Jazda, a kad se saviju tepisi i kad musliman poleti na njima –tamo -, jednostavno prestaje. Jesi li živ...?

Jedina mi je misao, poslije svih tih godina Q-ovog nejavljanja –bila: da li je Q uopšte živ!

Da li se u ovom ili onom ratu popeo na Elburs, na 5670 metara visok Demavend, i da li je, otud, stao da moli Alaha da ovaj poštedi njegovu braću??

Jer, Q se nije javljao. Predugo se Q ne javlja...

Devete godine odsjekao sam lovorov štap i s ravnog Primorja uzeo prviput da se uspinjen na Lovćen, da osvajam, poštajući se, strmi srpski lovćenski vrh. Nisam automobiliom došao do neke kote, pa otud pješke kao

nekad, nego sam direktno, uspravno, od morske pjene okomito –hrlio k lovćenskom vrhu.

I, gle, čuda! Diplomirao sam malakologiju, nauku o školjkama, a ni slutio nisam da je put od Kotora do Vrha posut školjkama! Istina, te su školjke bile okamenjene, mnoge od njih tek u fragmentima, mnoge od njih zarobljene stijenom s tri strane kaogod i poluostrvo što je s morem, ali školjke! rariteti, nukulusi, nautilusi, okamenjeni lithophagi, mytilusi, puževi murexi, svi drugi, i sve je njih zubarsko svrdo moglo probušiti očas posla, moglo ih je stilizovati do mjere do koje bi se svaka zapadna žena zaljubila u kreatora takvoga krečnjačkoga, po postanju, nakita!

Godina je bila na umoru. Lovćen se okitio kapom od snijega. I sakrio cijelu svoju krečnjačku prošlost. Najviši srpski vrh. Korak..., dva..., još... samo... jedan... I eto me, na vrhu sam bio! Svojim sopstvenim nogama vzdignut! Najbliži sam u tom trenutku bio Bogu!

Oh.

Nisam mogao da vjerujem.

Pljunuo sam u dvogled kao što bih ljeti u masku za ronjenje.

Vidio sam s te vršine - zapad!

Špijunski sateliti brodili su nebom. Pojavljivali su se na zapadnom dijelu horizonta i nestajali ka istoku. Nikad obratno. Po tome sam vidio da me vid ne vara, da se ne radi o putničkim avionima. Putnički bi kad-tad morali da vrate putnike. Ove se letjelice nikad nisu vraćale.

Utoliko mi je zazvonio mobilni telefon.

Kako sam samo bio neoprezan!

Ne samo da je svako tokom mog uspinjanja do previsokog Lovćena mogao da čuje što šapućem sebi u bra-

du, nego je i grom mogao da me sprži u trenu, navođen signalom poteklim iz ljubavne veze mog telefona i operatera. Srećom po mene, nebo je toga decembarskog dana bilo vedro.

Zvala me žena s Primorja.

- Šta kažeš! Potres je srušio sa zemljom iranski grad Bam?! Koliko mrtvih...?

Početkom desete godine sjedao sam ispred televizora i pratio sve vijesti iz Irana.

Grad Bam, od Teherana krene li se preko Mešheda preko Zahedana ka istoku, više nije postojao. Postojali su samo preživjeli na ulicama. Kao ono što smo i mi Primorci postojali prije 24 godine. Na ulicama. Nekadašnjim ulicama. Onda kada je Bog, zato što nas voli i kada je na samo njemu znan način odlučio da nas opomene kako su sva vremena pred nama u najmanju ruku teška. Da su iskušenička. Derviška, svejedno...

Budući da nikad nisam znao pročitati Q-ovu adresu, budući da nikad nisam spoznao koji je grad napisan meni nepoznatim pismom, to je mogao biti i Jazd i Kerman i Burudžird i Arak i Horamabad i Birdžand i Bandar Abas i Horamšar, to je mogao biti i Bam. Q je mogao biti žitelj nekadašnjeg Bama, grada na istoku Irana, krene li se od Teherana drumom preko Mešheda preko Zahedana.

Kako sam, ubog kao prijatelj sa zapada, ikad mogao znati da li je ili nije - Q među živima? Čovjek je tako stvoren da se uvijek plaši najgoreg.

Ne bez razloga.

Jer, onaj ko se uspne do vršinu kakvugod, makar i na najmanju, makar na bilo kakav vidikovac, već nije onaj isti, već nije nepoznat bogu kojemu se klanja; nečim se izdigao, nečim se

preporučio. Razapeo je pogled do kraja svijeta, a sa tim saznanjem ne može do kraja života da živi svak. Jer, otkako je svijeta i vijeka, srpska pjesma veli, ko na brdo ak i malo stoji, više vidi nego onaj pod brdom. To danas, u vremenima u kojima je dno počelo da se diči imenom vrha, znači da su i mali ljudi, a ne samo carevi i velikani, nego baš mali ljudi progledali po daljini.

Q je bio mali čovjek. I spoznao je abecedu preko azbuke zapadnog pisma. Ta pisma vele: svaka »Odiseja« ima 24 pjevanja, po broju grčkih slova kojima su negdanji ljudi podijelili klasično putovanje na 24 poglavlja. Ukoliko bismo pretpostavili da se svi junaci spasavaju na kraju, tada je realno pretpostaviti da priča ne umire ni u 2004. godini, niti da ona umire 24 godine poslije priče u kojoj smo Q i ja postali prijatelji zauvijek.

Q se zapravo zvao Kjumaers. Bio je Iranac.

U 21. vijeku možda jeste ostalo još 3 vijeka za pronalaženje civilizacijskog prijateljstva kao takvog, možda je ostalo vremena da bi se priča o putovanju istoka na zapad vjenčala s pričom o povratku zapada na istok, ali u meni tog vremena zasigurno nije bilo.

Ako kroz potomstvo proživim naredna tri vijeka, kao što su primorski preci, preko mene, proživjeli minula tri, biće to više nego dobro, biće to zapravo dar od Boga.

No, kakve veze sve to ima s Kjumaersom?

Ima.

Meni treba odgovor na pitanje – danas! Da li je moj iranski prijatelj Q još uvijek u životu?